

Circular nº 22

Juny 2007

Amics de Besalú i el seu comtat

EDITORIAL

A la darrera editorial el traspàs del Sr. Guix ens va agafar tant junts que només vam poder posar un afegit en homenatge a un dels puntals de l'associació. A l'Assemblea li vam retre els honors que es mereixia. Ara, per continuar honrant-lo només podem fer allò que ell hauria desitjat: continuar treballant per Besalú tenint el seu record com a motiu de coratge.

Hem posar en marxa la plana web www.amicsdebesalu.cat que conté un munt d'informació que la converteix en una eina de consulta extraordinària. Com es diu ara, tenint plana web "existim".

Arribat l'estiu, les activitats s'intensifiquen. Com veureu en la programació, diverses sortides se sumen el Seminari de Romànic i, per primera vegada, Amics de Besalú i la Universitat de Girona emprenen junts l'organització dels cursos d'art medieval dels quals trobareu informació adjunta a aquesta Circular. Només cal mirar el nivell dels professors per veure que apuntem molt amunt. Amb ambició però amb prudència. A veure si força socis es matriculen!

I tot això, amb una etapa molt important de les obres de la Cúria Reial acabada. Ara ha finalitzat un projecte que ha durat quasi 10 anys i el resultat és que s'ha convertit en un edifici centre d'activitats culturals que és una referència més enllà de Besalú.

Agafen forma algunes de les activitats dels 50 anys de l'entitat que celebrarem el proper 2008. Alguns socis més antics ja estan esmolant la memòria per fer una edició d'un llibre que, sens dubte, tocarà la sensibilitat de tots el membres d'Amics de Besalú.

No seria raonable acabar aquestes ratlles sense felicitar al consoci Sr. Lluís Guinó per la seva renovació com a Alcalde de Besalú. No ens posem amb ideologies ni partits: no és la nostra funció. Però, hem d'afirmar rotundament que amb ell hem trobat camins de diàleg que ens han dut molt enllà. I més que hi anirem!

Ens veurem tots plegats a les activitats d'aquest estiu.

LLIBRES

Títol: Les terres del nord-est de Catalunya a les fonts escrites d'època tardoantiga. Les seus episcopals de Girona i Empúries, i el culte a Sant Feliu de Girona a l'antiguitat tardana.

Autor: Dr. Narcís M. Amich i Raurich

Pròleg: Dr. Josep M. Nolla i Brodau, Universitat de Girona

Edita: Institut d'Estudis Gironins. Vol. Núm. 19, any 2006, Girona

L'estudi de les fonts escrites dels segles IV-VII (itineraria, textos patristics, actes conciliaris, textos litúrgics i epigrafia) permet tenir un millor coneixement de l'evolució de la història de les terres del nord-est de Catalunya i, alhora, dels dos grans centres urbans i episcopals de la tardoantiguitat: Girona i Empúries.

La present monografia pretén esdevenir una eina important en aquest sentit, amb la catalogació i l'estudi de les principals referències textuais d'aquest període.

El Dr. Amich aplega TOTES les fonts escrites de l'antiguitat tardana d'ambdós bisbats i, amb la novetat més significativa, posa de manifest el paper extraordinari que jugaren la tomba i les despulles del màrtir gironí Feliu.

Treball difícil d'aquesta etapa dels segles IV al VII, anomenada per tots els tractats d'història com a "fosca, tenebrosa i inaccessible" i que va ser, sens dubte, el pròleg de la futura civilització medieval occidental tractada minuciosament i rigorosa per l'autor d'aquest llibre.

A. N. M.

COL·LABORACIONS

Dels faraons al Rayo Vallecano: El simbolisme de l'abella (i VII).

El yin i el yang.

Dedicarem aquest últim lliurament de la sèrie a analitzar una mica més de prop una parella de símbols contraposats que ja hem esmentat: la mel i l'agulló. Fins i tot en això, les abelles simbòliques ens mostren el seu equilibri universal: no hi ha rosa sense espines, no hi ha plaer que no porti aparellada alguna pena.

Ja vam dir que les fletxes dolces de Cupido provocaven ferides d'amor molt doloroses: qui t'estima et fa patir (sense que s'entengui com apologia de la violència de gènere). Bíblicament, la mel, s'associa amb l'amor dolç i pur entre marit i muller: *“Els teus llavis, esposa, regalimen mel verge, mel i llet tens a la llengua..”* (CT 4:11). Una altra connexió: la “lluna de mel” té el seu origen a la tradició europea on els noucasats bevien hidromel, una beguda fermentada feta amb mel diluïda (recordem que la mel concentrada no fermenta!), cada dia durant la primera lluna del seu matrimoni, donant a entendre que aquest primer mes seria més dolç que el temps restant. Un altre costum europea antiga, la festa del primer de maig, o festival d'amor de la primavera, es celebrava amb el símbol de l'abella i menjant pastissos amb mel. És freqüent que els anglosaxons s'adrecin a la parella estimada amb l'apel·latiu “honey”, mel, associant-la amb amor.

La patristica cristiana emprava ha en el segle IV l'abella com a imatge de les paraules de Jesús, dolces pel fidel, un agulló pel pecador. També hem vist l'associació entre paraula i dolçor, per exemple en el relat de Deborah. Parlar bé, dir les coses de manera convincent, és equivalent a les “paraules dolces”; en català “mel·liflu” significa una manera d'expressar-se afectadament dolça, que en anglès es tradueix com “honeyed speech”. Però, dins l'equilibri de totes les coses, a aquesta qualitat yang s'oposa el corresponent yin, que a casa nostra expressaríem com “massa dolçor embafa”, o bé quan en anglès diuen “to honey”, que significa enganyar amb afalagaments. D'aquesta vessant negativa de l'eloqüència ja ens n'adverteix la Bíblia: *“Has trobat mel? Menja la que et calgui, perquè no te n'atipi i t'avorreixi”* (Proverbis, 25:26).

L'associació entre mel i eloqüència, també esmentada a la Bíblia (Pr. 25:15, *“Amb paciència, un jutge es deixa convèncer; que una llengua dolça arriba a trencar ossos”*), es fa molt evident en alguns grans oradors cristians, com Sant Joan Crisòstom (*“boca d'or”*, en grec), Sant Bernat de Claraval i Sant Ambrosi de Milà. La Llegendada Daurada

de Jacobus Varagine (segle XIII) recull el mite de Sant Ambrosi: quan era al bressol, dormint amb la boca oberta, les abelles es posaren als seus llavis, “*entrant i sortint de la seva boca com si volguessin fer-hi mel*”. Ja en temps clàssics, aquest signe s’interpretava com auguri d’eloqüència; de fet, aquest mateix auguri s’atribuïa també a Plató.

El caràcter “gratuït” de la mel fa que, com el manà, se l’hagi considerada un regal del cel i s’identifiqui la felicitat amb l’abundància d’aquest do. A l’Antic Testament són freqüents les al·lusions a la riquesa de la terra de Canà: “... *i perquè tingueu una llarga vida al país que Yahvé prometé als vostres de donar als vostres pares i a la seva descendència, país que regalima llet i mel*”. (Dt. 11:19). De Joan el Baptista l’Evangeli diu: “*Ell, Joan, diua un mantell de pèl de camell i la cintura coberta amb una pell..., i s’alimentava de llagostes i mel silvestre*” (Mt 3:4). Per tant, és símbol que confiem en Déu pel nostre manteniment. Però no és un “pa immaterial”; el mateix Jesús, després de la Resurrecció, per mostrar als seus deixebles que no era un espectre. Va menjar davant ells, entre altres coses, una bresca de mel (Lc 24:42). I va ser un aliment molt apreciat per tots els pobles; per exemple a la mitologia de Lituània, Austeja és una deessa de les abelles, protectora de la fertilitat i del matrimoni, casada amb el déu apicultor Bubilas, a qui se sacrificava mel per que els eixams estiguessin sans.

Una miqueta més del yin: qui passeja pel camp, aviat aprèn que les abelles piquen. Els romans etzibaven ruscs contra l’enemic amb les seves catapultes, causant gran confusió; era tan eficaç que van esgotar els abellers d’Itàlia central. La pràctica va perdurar fins a l’Edat Mitjana, quan es diu que els defensors dels castells deixaven caure ruscs sobre els assaltants... després de menjar-se la mel, se suposa. De fet, a diferència d’altres himenòpters com les vespes, l’abella és bastant limitada en les seves picades, perquè quan ho fa perd l’agulló i mor. Per això algunes llegendes dels indis americans es lamenten que un ésser tan treballador només tingui un agulló per defensar-se, “*una sola fletxa al seu carcaix*”.

I dins dels aspectes “negatius” –o serien “positius” (sempre la mateixa dificultat per distingir-ho)– citarem per acabar, l’ús que alguns pobles feien de la mel per “*arribar a estat de consciència*” és a dir, el que en un món materialista com el nostre en diríem emborratxar-se. A l’Índia la mel designarà la felicitat summa i l’estat de nirvana. L’aiguamel o hidromel, beguda alcohòlica a base de mel, aigua i llevat, es feia ja a l’Estat del Bronze a Dinamarca, s’anomenava “nèctar dels déus” i “beguda de l’amor”. Ja hem citat que alimentar nens amb mel és cosa divina: per exemple, Meliteu, fill de

Zeus i la nimfa, va ser amagat (per que no el trobés Hera, la iracunda esposa de Zeus) a un bosc, alimentat per les abelles, o Dionisi, a qui la nimfa Makris, filla d'aquell Aristeu apicultor que ja coneixem, va criar amb mel.

A l'Anàbasi de Xenofont (Llibre IV, VIII, 400 a. C.) trobem un altre passatge il·lustratiu. En la seva llarga marxa per territori persa, els soldats grecs troben un dipòsit de provisions. Res estrany, excepte el gran nombre de ruscs que hi havia i, sobre tot, les propietats de la seva mel: els soldats que la menjaven embogien, patien vòmits i diarrea i queien per terra, ebris. Semblaven morts, però al cap d'un dia, es despertaven i, encara que febles, poc després van reprendre el camí. Sembla que a les regions que travessaven, a l'actual Turquia, hi ha una varietat de mel intoxicant, que les abelles farien amb l'anomenada azalea del Ponto (Rhododendron luteum), planta relacionada amb el nostre baladre, que també és tòxic. Així doncs, totes les coses inexplicables tenen explicació, el que passa és que no la coneixem.

I ara deixeu-me acabar aquesta llarga sèrie d'articles amb els versos d'una abella que parla, a l'obra "El Colmeno divino" de Tirso de Molina, un Auto Sacramental del segle XVII, on hi podreu identificar molts dels símbols que ja hem esmentat:

"Soberano Colmeno, / tu Abeja llega rendida / a esa miel que es pan de vida, / a ese pan, tierno Corder. / Que, aunque el llegarme sea mengua / por ser yo tan pecadora, / tu dulzura me enamora / porque es leche y miel tu lengua. / Enigmas de la Escritura / por ti, mi Dios, he sabido, / pues que miel has producido, / del fuerte salió dulzura. / Sólo en esta miel espero, / por ser deleitoso abismo, / miel que es pan, pan que es Dios mismo, / miel sabrosa de romero, / miel que por ser medicina, / y de romero es de Dios, / y porque acerca de vos /soy romera y peregrina."

David Mauleón

SANT ANTONÍ DE COLLFRED, L'ESGLÉSIA IGNORADA DE LA GARROTXA

Sant Antoni és una de les poques esglésies que no trobem mencionada en cap tractat d'arquitectura romànica garrotxina. Està ubicada molt a prop del coll de Ciuret, coll que constitueix el límit ponentí de la Garrotxa, que el separa de l'alta vall del riu Ges i Vidrà, al Ripollès. Aquesta petita església, propera als rasos d'Els Plans i el nucli d'hàbitat de Collfred, era ubicada sobre el llom dels vessants del riu Gurni, afluent del Fluvià, dintre del terme de Ridaura¹.

Petita història². - En l'acta de consagració de la segona església del priorat benedictí de Santa Maria de Ridaura, de l'any 1100, el bisbe de Girona Berant i el de Barbastro, Ponç, fan constar les pretensions de Pere de Pinós, senyor de Vallfogona i dels castells de Milany i Vidrà, el qual volia apropiar-se de l'església de Sant Antoni, que era propietat del dit monestir. El seu prior, Pere de Ridaura, pregà als dos bisbes que consagressin aquell mateix any l'església de Sant Antoni de Collfred³, situada en el pagus de Besalú i dintre de la parròquia de Ridaura, frenant així les pretensions de Pere de Pinós. Així mateix feien constar que el clergue que tenia que regir aquesta església fos nomenat pel prior de Ridaura, i que l'església no podia tenir baptisteri ni cementiri, ni rebre les dècimes i primícies per dependre del monestir de Santa Maria de Ridaura. Documentalment sabem que no va ser parròquia fins l'any 1409, i es troben notícies d'ella fins a finals del segle XVI.

Arquitectura.- A l'any 1960 vàrem fer la troballa de les restes d'aquesta església, perduda entre matolls i romegueres, i encara poguérem aixecar la seva planta. Era de nau única i absis semicircular encarat a llevant. Era feta amb carreus força ben escairats i col·locats en fileres, construcció típica des dels orígens dels segle XII. Les seves mides eren: 7,20 m de llarg per 4 m d'amplà, amb un gruix dels seus murs de 0,85 m. Sostenien la vota de canó dos arcs: un triomfal a l'entrada del presbiteri i l'altre former al centre de la nau, ambdós de 0,60m d'amplada. Per la poca alçada del que quedava dels seus murs no vàrem localitzar les finestres ni la porta que amb seguretat era encarada a migdia, per la destrucció per complet de la part del mur sud. A aquesta mateixa banda i pròxim a l'absis, hi ha indicis d'una petita edificació posterior, segurament la sagristia.

Anecdolari.- Un vell de la contrada (1960) l'anomenava Sant Antolí. La tradició oral ens parla que durant segles, els morts de Ridaura eren enterrats en el cementiri de Collfred (per les pestes dels segles XIV i XVIII?)

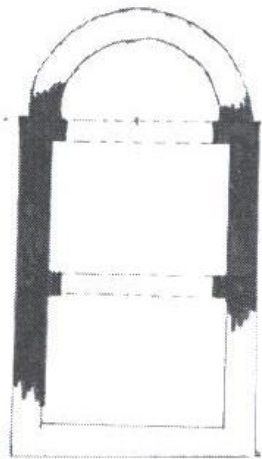
La planta i les fotografies són l'únic que avui queda d'aquesta humil i perduda església.

¹ En tota la documentació des dels més reculats temps és anomenada aquesta contrada i poble, Ridaura, no Riudaura com s'empra des de fa pocs anys.

² Montsalvatje "Nomenclátor Histórico de las iglesias parroquiales del Obispado de Gerona" Tomo XIV, pàg. 286.

³ Montsalvatje, id. Tomo IV, pàg. 36 i ss. Any 1100, "Sancti Anthonini de Collo Frigido" en l'acta de consagració.

Antoni Noguera Massa.

Planta de l'església, any 1960

Restes dels carreus i murs de Sant Antoni de Collfred

ACTIVITATS DEL MES ANTERIOR

El diumenge 15 d'abril ens reunírem per visitar les esglésies de Sta Margarita i Santa Magdalena, i les ruïnes d'Empúries. La visita la van comentar, com es pot veure a la imatge, en David Mauleón i la Marisa Castellanos, ambdós socis de la nostra entitat.

El diumenge 20 de maig anàrem al monestir de Sant Joan de les Abadesses. A la imatge podem veure el grup iniciant la visita que en va comentar la Sra. Nazaret Gallego, doctoranta a la Universitat de Girona.

Aquest és el grup que anàrem al Rocacorba. Iniciàrem la visita a Sta. Maria de Porqueres, per anar seguidament a Les Estunes, després vàrem pujar al Rocacorba i finalment visitàrem St. Cebrià de Pujarnol.

ACTIVITATS DEL TRIMESTRE

JULIOL

Dies: 6, 7, i 8. Divendres, dissabte i diumenge

XVIè Seminari de Romànic

Art i pensament als monestirs benedictins romànics.

Conferenciants:

Dra. Esther Lozano

Sra. Olga Taravilla

Sra. Nazaret Gallego

Lloc: Sala Gòtica de la Cúria reial

Hora: 8 h. vespre

Dia: 14 Dissabte. **Sortida amb autocar.**

Sant Vicens de Cardona i museu de la sal-

Hora: 8h. matí darrera el pavelló de Besalú

2/4 de 9 h. matí a la gasolinera del Pla de Baix d'Olot.

AGOST

Dia: 25 Dissabte. **Sortida 4x4**

Hora: 9 h. matí

Lloc: Darrera el Pavelló de Besalú

SETEMBRE

Dies: 3-6 Dilluns - Dijous

Colloquium Studium Medievalis

Lloc: Sala Gòtica de la Cúria Reial

Dies: 20, 21, 22, i 23 Dijous – Diumenge

Exposició quadres

Escola de Plàstica de Les Preses

Inauguració: Dijous a les 8 h. vespre

Lloc: Sala Gòtica de la Cúria Reial